

Tư tưởng Hồ Chí Minh về mục tiêu của giáo dục và sự vận dụng trong đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo Việt Nam hiện nay

ThS. PHẠM THU HÀ*

ThS. NGÔ THỊ THANH THỦY*

Tư tưởng Hồ Chí Minh về giáo dục là hệ thống các quan điểm, tư tưởng của Người về các vấn đề cơ bản của giáo dục như: mục tiêu giáo dục, vai trò của giáo dục, nội dung và phương pháp giáo dục, đội ngũ giáo viên. Cho đến nay, khi nền giáo dục Việt Nam đã có nhiều sự thay đổi nhất là sau Nghị quyết 29-NQ/TW "Về đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo Việt Nam, đáp ứng yêu cầu công nghiệp hóa, hiện đại hóa trong điều kiện kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa và hội nhập quốc tế" thì những vấn đề trong tư tưởng Hồ Chí Minh về giáo dục vẫn còn giữ nguyên các giá trị và được vận dụng, quán triệt sâu sắc.

Tư tưởng Hồ Chí Minh về giáo dục vô cùng rộng lớn, bởi vậy trong phạm vi bài viết, tác giả xin đề cập đến vấn đề tư tưởng Hồ Chí Minh

về giáo dục và sự vận dụng trong đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo Việt Nam hiện nay.

Tư tưởng Hồ Chí Minh về mục tiêu của giáo dục gồm những nội dung sau:

Thứ nhất, giáo dục phải xây dựng động cơ đúng đắn cho người học.

Giáo dục là sự truyền đạt và lĩnh hội những kinh nghiệm lịch sử - xã hội của các thế hệ loài người. Ở mỗi giai đoạn lịch sử khác nhau, việc xây dựng động cơ học tập đúng đắn cho người học là hết sức quan trọng bởi nó sẽ tạo hứng thú cho người học, làm cho quá trình dạy học đạt được hiệu quả cao nhất. Đối với Hồ Chí Minh, động lực, mục tiêu của sự học là phục vụ Tổ quốc, phục vụ Nhân dân. Tư tưởng học để phục vụ Tổ quốc, phục vụ Nhân dân của Hồ Chí Minh được thể hiện nhất quán thông qua những chỉ thị, những lời căn dặn và hành động thực tiễn của Người.

Trong lời ghi ở trang đầu quyển sổ vàng của Trường Nguyễn Ái Quốc Trung ương, Người viết: "Học để làm việc, làm người, làm cán bộ. Học để phụng sự Đoàn thể, giai cấp và Nhân dân, Tổ quốc và nhân loại"⁽¹⁾. Trong Thư gửi các cháu lưu học sinh Việt Nam học ở Mát-xcơ-va, Người căn dặn: "Các cháu học kỹ thuật và học tiếng Nga cần nhận rõ mình học cốt để phục vụ Tổ quốc, phục vụ Nhân dân. Học ngành nào cũng cần phải căn cứ vào nhu cầu của Tổ quốc, của Nhân dân mà định, không thể tùy theo sở thích của riêng mình"⁽²⁾. Trong một lần khác, nói chuyện tại lớp đào tạo hướng dẫn viên các trại hè cấp I năm 1956, Người nói: "Mục đích của giáo dục bây giờ là phục vụ Nhân dân, phục vụ Tổ quốc..."⁽³⁾. Có thể thấy, xuyên suốt tư tưởng Hồ Chí Minh không có sự học nào hơn là sự học là để làm người, giúp đời, phụng sự Tổ quốc và Nhân dân. Đó cũng

* Viện Khoa học Giáo dục Việt Nam

chính là sự học của người cách mạng, của đạo đức xã hội chủ nghĩa, của những con người thấm đẫm trong mình lý tưởng cộng sản.

Tiếp thu tinh thần hiếu học của cha ông, song đến lượt mình, ở Hồ Chí Minh, sự học của dân tộc Việt Nam, của người Việt Nam đã mang nội dung ý nghĩa mới, học không phải chăm chăm trong bầu trời cá nhân chật hẹp “vinh thân phì gia”, mũ cao áo dài, cân đai võng lọng mà học có một mục đích ý nghĩa cao đẹp, tràn đầy lý tưởng nhân văn cao cả, để làm người phục vụ Tổ quốc, phục vụ Nhân dân, làm lợi cho dân, cho nước. Chính thấm nhuần cái lý tưởng học đó mà hàng vạn thanh niên trí thức dưới chế độ mới, kể cả những trí thức được đào tạo ở Pháp (chế độ thực dân cũ) đã ra sức phấn đấu học hỏi, nắm bắt khoa học kỹ thuật phục vụ sự nghiệp kháng chiến và xây dựng chủ nghĩa xã hội, nhiều người đã từ bỏ trời Tây hoa lệ, trở về sống đồng cam cộng khổ cùng Nhân dân phụng sự sự nghiệp kháng chiến kiến quốc, tiêu biểu như bác sĩ Đặng Văn Ngữ, Kỹ sư Phạm Quang Lễ (anh hùng Trần Đại Nghĩa) và nhiều trí thức dưới chế độ cũ đã sẵn sàng ra tay giúp nước như Tiến sỹ Nho học Huỳnh Thúc Kháng, nhân sĩ Vũ Đình Hòe...

Không chỉ dừng lại ở tư tưởng chỉ đạo, Hồ Chí Minh là một tấm gương sáng về việc nỗ lực học tập để phục vụ Tổ quốc, phục vụ Nhân dân. Tinh hoa của sự học của Hồ

Chí Minh được thấm thấu và tỏa ra ở cốt cách văn hóa thanh cao, lịch thiệp, trong trí thông minh xuất chúng, ở lối ứng xử tinh tế, hấp dẫn. Tất cả nhờ Người luôn ý thức tự học và hành. Hồ Chí Minh luôn tâm đắc câu nói của Lênin: Học, học nữa, học mãi, và chính Người cho rằng, học để tiến bộ mãi! Chính nhờ cái học thấu đáo, năng lực tự học xuất chúng đó, đã làm cho Hồ Chí Minh hội tụ được những tinh túy văn hóa Đông, Tây, đem hết tài học, lực học, kiến học phục vụ sự nghiệp cách mạng của dân tộc của Nhân dân.

Thứ hai, giáo dục nhằm phát triển hoàn toàn con người.

Khi bàn về giáo dục con người phát triển toàn diện, Hồ Chí Minh thường dùng thuật ngữ “con người phát triển hoàn toàn” và thuật ngữ “giáo dục toàn diện”. Ngay trong thư gửi học sinh nhân ngày khai trường năm học đầu tiên của nước Việt Nam độc lập, tháng 9 năm 1945, Hồ Chí Minh đã viết: “Từ giờ phút này trở đi, các cháu bắt đầu được hưởng một nền giáo dục hoàn toàn Việt Nam..., một nền giáo dục nó sẽ đào tạo các cháu nên những công dân có ích cho nước Việt Nam, một nền giáo dục làm phát triển hoàn toàn những năng lực sẵn có của các cháu”⁽⁴⁾. Có thể coi đây như bản tuyên ngôn của một nền giáo dục mới, “nền giáo dục làm phát triển hoàn toàn những năng lực sẵn có” của người học.

Trong tác phẩm “Sửa đổi lối làm việc”, Hồ Chí Minh đã

viết: cán bộ phải biết gắn lý luận với thực tiễn mới là “người cán bộ hoàn toàn”, trí thức phải biết thực hành mới là “người trí thức hoàn toàn”. Trong nhiều bài nói và viết khác nhau về giáo dục, Hồ Chí Minh thường sử dụng thuật ngữ phát triển hoàn toàn.

Trong điều kiện lịch sử của cách mạng Việt Nam, mục tiêu của nền giáo dục mới, nền giáo dục hoàn toàn Việt Nam chỉ nên đặt ra mức độ phát triển hoàn toàn con người. Bởi vì, theo quan điểm của Mác và Lênin thì con người phát triển toàn diện phải là sản phẩm của một chế độ xã hội phát triển ở trình độ cao. Dựa theo quan điểm đó, chúng ta dễ dàng thấy rằng xã hội Việt Nam chưa đủ điều kiện để đặt ra mục tiêu phát triển toàn diện con người. Trong bài nói chuyện ở lớp đào tạo hướng dẫn viên các trại hè cấp I, ngày 12 tháng 6 năm 1956, Hồ Chí Minh đã nhắc ngành giáo dục rằng: “Kháng chiến phải mấy năm. Vội không được. Giáo dục cũng phải theo hoàn cảnh, điều kiện. Phải ra sức làm, nhưng vội không được. Từ đây ra cửa thì thứ nhất là bước thứ nhất, thứ hai mới đến bước thứ hai, rồi thứ ba mới là bước thứ ba. Vội thì ngã. Làm phải có kế hoạch, có từng bước”⁽⁵⁾. Luận điểm này của Hồ Chí Minh hoàn toàn thống nhất với luận điểm của Lênin trong tác phẩm “Bệnh ấu trĩ tả khuynh trong phong trào cộng sản”, khi phê phán sự nóng vội trong việc giáo dục con người phát triển toàn diện.

Giáo dục phát triển hoàn toàn con người, nghĩa là quá trình giáo dục phát triển con người phải phù hợp với nhịp độ phát triển của xã hội, phải hướng tới các mục tiêu là cho con người tốt đẹp hơn. Trong mỗi giai đoạn phát triển của xã hội, trong những điều kiện xã hội lịch sử khác nhau thì mục tiêu giáo dục phát triển hoàn toàn con người cũng khác nhau.

Hiện nay, trong công cuộc đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo Việt Nam hiện nay, Luật Giáo dục 2005 chỉ rõ: “Mục tiêu của giáo dục là đào tạo con người Việt Nam phát triển toàn diện, có đạo đức, trí tuệ, sức khỏe, thẩm mỹ và nghề nghiệp, trung thành với lý tưởng độc lập dân tộc và chủ nghĩa xã hội; hình thành và bồi dưỡng nhân cách, phẩm chất, năng lực của công dân, phát huy tốt tiềm năng, khả năng sáng tạo của mỗi cá nhân đáp ứng yêu cầu của sự nghiệp xây dựng, bảo vệ Tổ quốc”.

Có thể thấy những nội dung trong mục tiêu giáo dục của Luật Giáo dục Việt Nam có sự kế thừa và vận dụng sâu sắc tư tưởng Hồ Chí Minh về mục tiêu của giáo dục đặc biệt là vấn đề đào tạo con người phát triển toàn diện trong đó chú ý phát triển con người cá nhân đáp ứng yêu cầu của sự nghiệp xây dựng vào bảo vệ Tổ quốc.

Nghị quyết 29-NQ/TW đã chỉ ra rất rõ tình hình và nguyên nhân của giáo dục Việt Nam trong những năm qua. Trong đó, bên cạnh

những thành tựu to lớn đã đạt được thì nền giáo dục nước ta còn có những hạn chế: “chất lượng, hiệu quả giáo dục còn thấp so với yêu cầu, nhất là giáo dục đại học, giáo dục nghề nghiệp” và một trong những nguyên nhân của hạn chế trên là do “mục tiêu giáo dục toàn diện chưa được hiểu và thực hiện đúng”. Sự nhận thức của Đảng hoàn toàn dựa trên những tổng kết thực tiễn là giáo dục chưa thực sự đào tạo được nguồn nhân lực có chất lượng đáp ứng yêu cầu đổi mới và hội nhập quốc tế.

Mới đây, Bộ Giáo dục và Đào tạo vừa trình Chính phủ dự thảo sửa đổi, bổ sung một số điều của Luật Giáo dục hiện hành. Theo đó, mục tiêu của giáo dục được đề xuất bổ sung thành: “Mục tiêu của giáo dục là đào tạo con người Việt Nam phát triển toàn diện, có đạo đức, trí tuệ, sức

khỏe, thẩm mỹ và nghề nghiệp, trung thành với lý tưởng độc lập dân tộc và chủ nghĩa xã hội; hình thành và bồi dưỡng nhân cách, phẩm chất, năng lực của công dân, phát huy tốt tiềm năng, khả năng sáng tạo của mỗi cá nhân đáp ứng yêu cầu của sự nghiệp xây dựng, bảo vệ Tổ quốc và yêu cầu hội nhập quốc tế”. Mục tiêu đào tạo toàn diện con người đã được mở rộng hơn về mặt đáp ứng yêu cầu của thực tiễn đất nước, phù hợp với sự vận động và phát triển của xu thế hội nhập quốc tế.

Để vận dụng tư tưởng Hồ Chí Minh về mục tiêu của giáo dục trong sự nghiệp đổi mới giáo dục, theo chúng tôi, chúng ta cần phải:

Thứ nhất, xây dựng động cơ học tập đúng đắn cho người học.

Động cơ học tập là một bộ phận không thể thiếu trong

“Mục tiêu của giáo dục là đào tạo con người Việt Nam phát triển toàn diện, có đạo đức, trí tuệ, sức khỏe, thẩm mỹ...”

Ảnh: HP

hoạt động giáo dục bởi nó giúp đối tượng xác định những mục đích và phương tiện để có những thao tác, hành động cho đúng. Động cơ học tập là động lực và định hướng cho hoạt động học tập diễn ra và đi đúng hướng.

Động cơ học tập không có sẵn hay tự phát mà được hình thành dần dần và thường xuyên trong quá trình học tập của học sinh dưới sự tổ chức, hướng dẫn của giáo viên. Động cơ học tập được chia thành 2 loại là động cơ bên ngoài (động cơ xã hội) và động cơ bên trong (động cơ hoàn thiện tri thức). Hai loại động cơ này đều xuất hiện trong quá trình học tập, trong từng hoàn cảnh cụ thể nào đó mà động cơ này hay động cơ kia chiếm ưu thế hơn tác động đến người học. Do vậy, để đổi mới giáo dục, cần phải xây dựng động cơ học tập đúng đắn cho người học. Trong quá trình giáo dục, giáo viên không chỉ cần hướng xây dựng cho học sinh những động cơ đúng đắn về hoàn thiện tri thức mà còn phải hướng cho học sinh động cơ xã hội đúng đắn: học để làm việc, học để phụng sự Tổ quốc, phụng sự Nhân dân như lời Bác dạy. Có làm tốt điều này thì mới hạn chế được tình trạng chảy máu chất xám hiện nay.

Thứ hai, giáo dục Việt Nam phải nhằm phát triển toàn diện con người.

Kế thừa và phát triển tư tưởng Hồ Chí Minh về giáo dục phải phát triển hoàn toàn con người, ngày nay, Đảng ta luôn khẳng định mục tiêu của

giáo dục là “đào tạo con người Việt Nam phát triển toàn diện”.

Theo tư tưởng Hồ Chí Minh, giáo dục phát triển hoàn toàn con người, trước hết là phát triển những năng khiếu, những tố chất sẵn có của người đi học. Phát triển hoàn toàn con người khác với phát triển toàn diện. Con người phát triển toàn diện không chỉ phát triển những khả năng sẵn có, những tố chất bẩm sinh mà còn được phát triển về mọi mặt, biết làm mọi việc. Dưới chủ nghĩa cộng sản, sự phát triển cao của sản xuất xã hội sẽ tạo nên môi trường giáo dục tốt đẹp tác động vào con người, làm cho con người có thể phát triển cả những phẩm chất mà bản thân cá nhân con người đó không có năng khiếu hay tố chất. Khi đó người ta sẽ chuyển sang giáo dục, huấn luyện, đào tạo những con người phát triển về mọi mặt, được chuẩn bị về mọi mặt và biết làm mọi việc. Đó là con người phát triển toàn diện.

Giáo dục phát triển hoàn toàn con người, còn được hiểu là giáo dục phải huy động hết mọi tiềm năng có thể của cá nhân và xã hội cho sự phát triển của con người. Phát triển hoàn toàn con người, nghĩa là con người đó và xã hội đó có khả năng đến đâu phải sử dụng bằng hết và phải sử dụng một cách hiệu quả nhất trong công tác giáo dục. Điều đó chỉ có chế độ xã hội mới với quan hệ xã hội bình đẳng, quan hệ tốt đẹp giữa người với người thì mới

thực hiện được. Đây chính là thời điểm giáo dục Việt Nam cần phải nâng cao hơn nữa mục tiêu phát triển toàn diện con người.

Thứ ba, tổng kết thực tiễn để xây dựng mục tiêu giáo dục phù hợp và đáp ứng yêu cầu của sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa và hội nhập quốc tế.

Theo tư tưởng Hồ Chí Minh về giáo dục: “Giáo dục cũng phải theo hoàn cảnh, điều kiện”, hiện nay, tình hình trong nước và thế giới không ngừng vận động và phát triển, mục tiêu của giáo dục cũng cần phải đổi mới để đáp ứng kịp thời nguồn nhân lực chất lượng cao cho công cuộc công nghiệp hóa, hiện đại hóa và hội nhập quốc tế. Điều này có nghĩa là quá trình giáo dục phát triển con người phải phù hợp với nhịp độ phát triển của xã hội, phải hướng tới các mục tiêu là cho con người tốt đẹp hơn.

Tư tưởng Hồ Chí Minh về mục tiêu của giáo dục đã được Người đề cập đến từ năm 1945, ngay sau khi nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa ra đời nhưng cho đến nay, những tư tưởng ấy vẫn còn giữ nguyên giá trị và được Đảng ta kế thừa và vận dụng trong công cuộc đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục Việt Nam hiện nay. ■

1. Hồ Chí Minh, Toàn tập, Nxb CTQG, H.2011, tập 6, tr.208.
- 2, 3, 5. Hồ Chí Minh, Sđd, tập 10, tr. 48, tr.48, tr.345.
4. Hồ Chí Minh, Sđd, tập 4, tr.34.